

Ксенија Ајкућ

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

Капелгра за оријенталистику

ksenija.aykut@gmail.com

Марија Мишић

Универзитет у Новом Саду

Филозофски факултет

Одсек за италијанске и ибероамеричке студије

marymitic@hotmail.com

UDC: 81'25

811.131.1:811.512.161

DOI: <https://doi.org/10.18485/prevod.2026.45.95.1>

Примљен: 18.5.2026.

Прихваћен: 12.7.2026.

Оригинални научни рад

ИЗМЕЂУ ЗНАЧЕЊА И КУЛТУРЕ: ПРЕВОЂЕЊЕ РЕЛИГИЈСКЕ ТЕРМИНОЛОГИЈЕ У РОМАНУ *IL NOME DELLA ROSA* У ТУРСКОМ ПРЕВОДНОМ КОНТЕКСТУ

Овај рад анализира превођење религијске терминологије у роману *Име руже* Умберто Ека у турском преводу. Циљ истраживања јесте да се испитају преводилачке стратегије примењене у преношењу црквених, теолошких и литургијских термина, посматраних у светлу превођења као процеса интеркултурног посредовања. Компаративна анализа указује на смењивање позајмљеница, функционалних еквивалената и културних адаптација, условљених разликама између католичког система и исламског културно-религијског оквира језика примаоца. Резултати истраживања показују да се превођење не своди искључиво на језички пренос, већ доприноси и поновном обликовању значења, као и обogaћивању турског културног контекста

Кључне речи: превођење, религијска терминологија, *Име руже*, Умберто Еко, интеркултурно посредовање, турски језик, културна адаптација.

BETWEEN MEANING AND CULTURE: TRANSLATING RELIGIOUS TERMINOLOGY IN THE TURKISH CULTURAL CONTEXT OF UMBERTO ECO'S *THE NAME OF THE ROSE*

This paper examines the translation of religious terminology in the Turkish translation of Umberto Eco's novel *The Name of the Rose*. The aim of the study is to analyze the translation strategies employed in rendering ecclesiastical, theological, and liturgical terms, considering translation as

a process of intercultural mediation. The comparative analysis reveals the alternation of borrowing, functional equivalents, and cultural adaptation, resulting from the differences between the Catholic system and the Islamic cultural and religious framework of the target language. The findings demonstrate that translation is not limited to linguistic transfer but also contributes to the renegotiation of meaning and the enrichment of the Turkish cultural context.

Keywords: translation, religious terminology, The Name of the Rose, Umberto Eco, intercultural mediation, Turkish language, cultural adaptation.

1. Уводне напомене

Роман *Il nome della rosa* (*Име руже*) аутора Умберта Ека (Umberto Eco) представља сложено интертекстуално дело у којем се укрштају средњовековна теолошка мисао, филозофија, семиотика и наратив детективског романа (Еко 1980). Смештен у контекст средњовековне монашке културе, роман обилује религијском терминологијом која не функционише искључиво као историјски декор, већ као кључни носилац значења и интерпретативних слојева текста. У том смислу, религијски појмови у роману одражавају специфичне културне и доктринарне оквире латинског хришћанства, чиме њихово превођење постаје посебно сложен задатак у сусрету са другачијим религијско-културним системима (Nida 2001; Newmark 1988).

Полазећи од савремених приступа у оквиру студија превођења, овај рад превођење посматра као простор промене и интеркултурног преговарања, а не као једноставан пренос значења. Теоријски оквир нашег истраживања заснива се на концепту који развија Умберто Еко (Umberto Eco) у делу *Dire quasi la stessa cosa* (*Рећи скоро исто*), где се превод дефинише као покушај да се каже „готово иста ствар” уз неизбежне семантичке и културне помаке (Еко 2003). Овакво разумевање превођења подразумева да превод учествује у трансформацији значења, али и у обликовању изражајних могућности циљног језика, што је нарочито уочљиво у случају религијске терминологије (Bassnett 2002; Venuti 1995). Како се истиче у савременим студијама које се фокусирају на теорију превођења, превод функционише као простор сусрета различитих културних система, у којем значење није фиксирано, већ подложно реинтерпретацији у складу са нормама циљног језика (Koprivica Lelićanin 2025; Koprivica Lelićanin 2024).

У том смислу, превођење се може посматрати као процес интеркултурне медијације, у којем преводилац активно учествује у обликовању значења, посебно у домену религијског дискурса, где су семантичка померања и културне адаптације неизбежне (Bassnett 2002).

У овом случају, имамо веома специфичан и захтеван облик преводијења, што преводиоцу представља већи изазов, где се превод одвија са индоевропског на алтајски језик. Турски, као припадник турске (туркијске) гране алтајске породице генетски и структурално се разликује од језика индоевропске језичке породице. Потекао из Централне Азије, након више векова раслојавања турских народа, турски се поделио на северни, источни и западни језик из којег се развио данашњи турски (Аукут 2021: 83). Након пријема исламске религије турски прихвата религијски лексички фонд из арапског језика, са значајним упливом персијског.

Лингвистичко-културолошке везе са индоевропским језицима остварио је преко грчког и италијанског. Контакт са хришћанском религијом одвијао се преко грчког будући да се и данас Васељенска патријаршија налази у Истанбулу. Термини из католичанства прилагођени су већ усвојеним терминима као постојећем сегменту турске лексике на овом пољу. Позајмљенице из италијанског прихваћене су захваљујући поморским и трговинским везама са Млечанима и Ћеновљанима током 15. и 16. века. Историјски контакти између италијанског и турског језика развијали су се пре свега кроз интензивне политичке, дипломатске и трговачке везе између Млетачке Републике и Османског царства, посебно од 16. века. У том процесу посебно значајну улогу имали су драгомани, преводиоци и културни посредници који су, превodeћи дипломатску преписку и званична документа, доприносили преношењу турског лексичког фонда у венецијански дијалекат. Захваљујући њиховом раду, поједини турцизми ушли су у италијански језик, при чему су неки од њих остали у трајној употреби и постали део италијанског лексичког наслеђа, док су обрнуто, поједини италијанизми ушли у турски језик (Аукут–Митић 2024: 101). Савремено доба омогућило је прихватање нових италијанизама, највише на пољу трговине. Фундаментални речник турског језика припремљеног од стране Турског лингвистичког друштва бележи 622 лексеме из италијанског језика (Durmuş 2004: 10).

У оквиру нашег рада, корпус истраживања чини квалитативно селектован скуп репрезентативних религијских термина из италијанског оригинала романа *Il nome della rosa* и њихових преводних еквивалената у турском, у преводу под насловом *Gülün Adı*¹. Анализа обухвата

1 Превод романа на турском језику потписује турска књижевница и преводитељка Шадан Карадениз (Şadan Karadeniz). Када је реч о самом преводу романа, преводитељка истиче да се сусретала са значајним изазовима. Средњовековно окружење, термини и изрази карактеристични за хришћанску религијску тематику, алегоричке карактеристике дела, позајмљенице из латинског, преношење термина из италијанског, као и различита језичка структура прожиманима архаизмима знатно су отежавали комплексан преводачки задатак. Такође, појава речи које су ређе у употреби и специфична Екова поетика представљали су велики изазов о чему у уводним напоменама говори и сама преводитељка (Karadeniz 1986)

три семантичке групе: (1) термине који означавају црквене институције и функције, (2) теолошке појмове и (3) литургијске и ритуалне праксе. Оваква класификација омогућава систематичан увид у различите нивое значења и њихове трансформације у процесу превођења.

Рад испитује на који начин се религијска терминологија трансформише у турском преводном контексту, и утврђује у којој мери превод функционише као простор интеркултурне медијације. У складу с тим, истраживање се руководи следећим питањем: како превод утиче на промену значења оригиналних термина и на који начин оригинални текст доприноси обликовању лексичког и културног хоризонта циљног језика. Полазна хипотеза јесте да је реч о двосмерном процесу у којем превод истовремено прилагођава значења циљном контексту, али и проширује његов терминолошки и културни оквир.

Методолошки, рад се заснива на аналитичко-компаративном приступу, који подразумева идентификацију, класификацију и поређење одабраних религијских термина у изворном и циљном тексту, уз квалитативну анализу семантичких и културних померања (Baker 1992; Osimo 2004). Посебна пажња посвећена је стратегијама превођења, попут културне адаптације, семантичког ширења и хибридизације значења, које настају у контакту различитих религијских и језичких традиција (Torop 2010). На тај начин, анализа настоји да покаже да превод не представља завршни чин преноса значења, већ динамичан процес у којем долази до континуираног преговарања између текстова и култура.

2. Превођење назива црквених институција и функција

У оквиру анализе превода религијске терминологије у роману *Il nome della rosa* аутора Умберта Ека (Umberto Eco), посебно се издвајају термини који припадају католичкој црквеној хијерархији и монашкој традицији средњовековне Европе. Превод ових термина на турски језик показује различите преводилачке стратегије, од директне транскрипције и позајмљивања до употребе функционалних еквивалената који потичу из исламске и османске религијске терминологије. Анализа ових примера омогућава увид у културну адаптацију религијских појмова, као и у степен еквиваленције између италијанског и турског језика у домену хришћанске терминологије. У наставку ћемо се фокусирати на анализу појединих назива црквених институција и функција из цитираних одломака.

Из цитираног одломка примећујемо да се транскрипција термина *monastero*, *cardinale* и *francescani* poklapaju поклапају у турском језику.

Ubertino, che doveva essere altresì abile (lui apparentemente cosdisarmato e fragile) nel conquistarsi protezioni e alleanze nella corte pontificia, aveva se accettato di entrare nel monastero di Gemblach nelle Fiandre, ma credo

non ci fosse mai neppure andato, ed era rimasto ad Avignone, sotto le insegne del cardinale Orsini, a difendere la causa dei francescani. (Eco 1980:26)

Görünürde öylesine savunmasız ve kolay incinebilir olan Ubertino, Papalık sarayında kendisine koruyucular ve bağlaşıklar bulmakta da aynı ölçüde yetenekli olsa gerek; gerçekten de, Flandr'daki Gemblach manastırına girmeye razı oldu; ama oraya hiç gitmediğine ve Avignon'da kalıp Kardinal Orsini'nin sancağı altında Fransiskanler'in davasını savunduğuna inanıyorum. Ancak son zamanlarda (işitilenler kesin değildi), sarayda yıldızı sönmüş. (Karadeniz 1986:34).

У првом примеру примећује се да су термини *monastero*, *cardinale* и *francescani* у турском преводу пренети готово непосредном транскрипцијом или фонолошком адаптацијом. Термин *cardinale* преведен је као *kardinal*, док је *francescani* преведен обликом *Fransiskanler*, чиме се задржава изворна религијска и културна референца католичког реда фрањеваца. Овакав поступак указује на стратегију очувања страног елемента у преводу, односно на тенденцију да се термини специфични за западнохришћанску традицију не прилагођавају у потпуности циљном језику, већ да задрже своју историјску и културну обележеност (Newmark 1988; Venuti 1995).

У одломцима који следе фокусирамо се на превод термина *monaco* и *abate*:

I monaci stavano ora in piedi ai tavoli, immobili col cappuccio abbassato sul viso e le mani sotto lo scapolare. L'Abate si appressò alla sua tavola e pronunciò il "Benedicite". Il cantore dal pulpito intonò "Edent pauperes". L'Abate diede la sua benedizione e ciascuno si sedette. (Eco 1980: 167)

Rahipler, şimdi kukuletaları yüzlerine inik, elleri tuniklerinin altında, hiç kımıldamadan masanın başında ayakta duruyorlardı. Başrahip masasına yaklaştı ve Benedicite'nin söyleneceğini bildirdi. Kürsüdeki rahip Edent pauperes" için ses verdi. Başrahip onları kutsadı ve herkes yerine oturdu. (Karadeniz 1986: 59)

У другом примеру италијански термин *monaco* (множина *monaci*) преведен је турским термином *rahip* (множина *rahipler*). Реч *rahip* води порекло из арапског језика (*rāhib*) и првобитно означава „повученог” или „аскету”, док се у савременом турском језику користи као општи назив за хришћанског монаха или свештеника. На тај начин преводилац користи еквивалент који је читаоцу турског језика културолошки ближи и разумљивији. Истовремено, термин *abate* преведен је сложеницом *başrahip*, дословно „главни монах”, чиме се наглашава хијерархијска функција опата као старешине манастира. Овакав превод представља семантичку адаптацију религијског термина, при чему се значење преноси описним путем, а не директним лексичким еквивалентом (Nida 1964).

Сличан поступак може се уочити и код термина *vescovo*, који је у турском преведен као *piskopos*. Овај термин потиче из грчког језика

(*episkopos*) и представља стандардни назив за хришћанског бискупа у турском језику. Употреба овог облика показује да турски језик поседује устаљене термине за поједине функције хришћанске црквене хијерархије, нарочито оне које су историјски присутне кроз контакте са грчко-православном традицијом. У овом случају постигнута је потпуна терминолошка еквиваленција између италијанског и турског језика, што се види из наредних одломака на италијанском и турском језику.

Non lo so, o temo di saperlo. Il vescovo era nobile e non gli piacevano i mercanti e gli artigiani della città. Forse non gli era discaro che Gherardo con le sue prediche di povertà parlasse contro di loro, e passasse dalla richiesta di elemosina alla rapina. Ma infine intervenne il papa, e il vescovo tornò alla sua giusta severità, e Gherardo fino sul rogo come eretico impenitente. (Eco 1980: 86)

Bilmiyorum; daha doğrusu korkarım biliyorum. Piskopos bir soyluydu; kentli tüccarları ve zanaatçıları sevmiyordu. Belki de Gherardo'nun yok-sulluk üstüne vaaz vererek onların aleyhinde bulunmasını ya da onun sadaka dilenmekten hırsızlığa geçmesini umursamıyordu. Ama sonunda Papa işe karıştı; piskopos kendine yaraşır ciddiyetini takındı; Gherardo da tövbe etmeyen bir sapkın olarak yakıldı. Bu yüzyılın başında oldu bu. (Karadeniz 1986: 138).

Италијанском термину *vescovo* из цитираног одломка одговара турски термин *piskopos*, који долази из грчке етимологије и у потпуности одговара термину из католичке религије у значењу *бискуп*.

Посебно је значајан термин *abbazia*, који је у турском преведен речју *manastır*. За разлику од италијанског језика, који прави јасну терминолошку разлику између *abbazia* (опатија) и *monastero* (манастир), турски језик користи јединствени термин *manastır* за оба појма. То указује на чињеницу да у турском језику не постоји развијена терминолошка диференцијација унутар католичке монашке традиције, односно да се специфичности западнохришћанске црквене организације поједностављују употребом општијег појма. Оваква неутрализација значења честа је појава у преводу културно специфичних термина када у циљном језику не постоји потпуни еквивалент (Baker 1992).

l'abbazia, dove i due gruppi avrebbero potuto incontrarsi. Ma le resistenze del pontefice non erano finite. Egli sapeva che, una volta sul terreno dell'abbazia, la sua legazione sarebbe stata sottomessa alla giurisdizione dell'Abate. (Eco 1980: 109)

Çeşitli benedikten rahipleriyle uzun uzun görüştükten sonra (...) şimdi bulunduğumuz manastırı seçmişti (...) ama gene de, büyük diplomatik yeteneğinden ötürü, papalık sarayı için de sevilmeyen biri değildi. Bu nedenle, tarafsız bir yer olarak iki grup bu manastırda buluşacaklardı. Ama Papa'nın

direnîşi sona ermemişti. Elçilerin manastır toprağına ayak basar basmaz Başrahîp'in yargı yetkisine gireceklerini biliyordu; (Karadeniz 1986: 91)

2.1. Превођење теолошких појмова

У наставку поглавља анализирају се термини који припадају домену хришћанске догматике и религијске семантике, а који су у преводу са италијанског на турски језик пренети различитим стратегијама културне и лексичке адаптације. Посебно су значајни појмови повезани са концептима јереси, греха и христолошке терминологије, будући да они указују на разлике између западнохришћанске и исламске религијске традиције. Анализа показује да турски превод често прибегава употреби општијих религијских термина оријенталног порекла, чиме се постиже функционална разумљивост у циљној култури, али се истовремено делимично губи специфичност католичког теолошког система.

Ma molti gli avevano fatto osservare che il papa lo avrebbe atteso in Francia per tendergli un tranello, imputarlo di eresia e processarlo E perciò consigliavano che l'andata di Michele ad Avignone fosse preceduta da alcune trattative. (Eco 1980:67)

Ama birçokları, Papa'nın, onu tuzağa düşürmek için Fransa'da beklediğine, sapkınlıkla suçlayarak yargılatacağına inandırmışlardı onu. Bu nedenle, Michele'nin Avignon'a gitmesinden önce, bazı görüşmeler yapılmasını öğütlediler. (Karadeniz 1986: 90)

У овом примеру италијански термин *eresia* преведен је турском речју *sapkınlık*. Овај израз у основном значењу означава „скретање с правог пута”, „изопаченост” или „девијацију”, а користи се и у религијском контексту за означавање одступања од прихваћеног верског учења (Türkçe Sözlük 2005: 1701). За разлику од италијанског термина *eresia*, који у хришћанској теологији представља прецизно дефинисан појам јереси, турски израз нема строго термилошко значење унутар хришћанске догматике. Тиме преводилац прибегава семантичком приближавању појма циљној култури, користећи термин ширег значења који читаоцу може пренети основну идеју религијског одступања. Оваква стратегија представља пример постојеће лексичке еквиваленције, где се предност даје разумљивости у циљном језику у односу на покушај проналажења термилошке прецизности (Katan 2004).

У наредном примеру термин *peccato* преведен је турском речју *günah*. Овај термин персијског порекла широко је распрострањен у турском језику и користи се како у религијском, тако и у свакодневном говору за означавање греха, кривице или моралног преступа. За разлику од специфично хришћанских термина, појам *günah* поседује универзалнију религијску функцију и присутан је у исламској терминологији. Примењена је

лексичка еквиваленција, уз разлику у теолошкој интерпретацији будући да концепт греха постоји у обе религијске традиције. Употреба овог термина показује да одређени религијски појмови могу бити успешно пренети између различитих културних и конфесионалних система захваљујући заједничким семантичким основама.

L'ho udito, tutti sussurrano che il peccato è entrato nell'abbazia. Hai ceci?" La domanda, diretta a me, mi sorprese. "No, non ho ceci," dissi confuso. (Eco 1980:76)

Kim söyledi bunu sana?" "İşittim. Herkes manastıra günahın girdiğini fısıldıyor. Hiç nohut var mı sende?" Bana yöneltmiş olan bu soru şaşırttı beni. "Hayır, bende nohut yok," dedim, şaşkın. (Karadeniz 1986:99).

Посебно је интересантан превод термина *Cristo*, који је у турском језику пренет обликом *İsa*. У исламској традицији *İsa* представља назив за Исуса, који се у Курану сматра једним од великих пророка, али не и Сином Божјим, како га дефинише хришћанска теологија. Италијански термин *Cristo* носи снажно христолошко значење и односи се на Исуса Христа као Месију и централну фигуру хришћанског учења. Преводом у облик *İsa* долази до одређене семантичке редукције, будући да се губи део теолошког значења садржаног у појму „Христ”. Ипак, овакав превод представља очекивано решење у турском језику, где не постоји посебан свакодневни термин који би у потпуности преносио хришћански концепт Христа као божанског спаситеља. Тиме се потврђује да превод религијске терминологије често подразумева прилагођавање доминантном религијском и културном оквиру циљног језика (Venuti 1995).

La storia umana marcia con moto inarrestabile dalla creazione, attraverso la redenzione, verso il ritorno del Cristo trionfante, che apparirà circondato di un nimbo a giudicare i vivi e i morti, [...] (Eco 1980:138)

İnsanlık tarihi, yaratılıştan insanlığın kurtuluşuna ve ölüleri ve dirileri yargılamak için bir aylaıyla kuşatılmış olarak belirecek olan İsa'nın dönüşüne dek, tüm yaratıkların durdurulamaz bir devinimiyle ilerlemektedir; ama tanrısal ve insancıl bilim bu yolu izlemez [...] (Karadeniz 1986: 243)

2.2. Превођење литургијских и ритуалних термина

У овом поглављу анализирају се литургијски и ритуални термини који се појављују у роману *Il nome della rosa* и њихови преводни еквиваленти у турском језику. Литургијска терминологија представља посебно сложен преводилачки проблем, будући да је уско повезана са специфичним обредима, црквеном праксом и теолошким концептима хришћанске традиције. У преводу на турски језик често долази до прилагођавања ових термина религијском и културном систему циљног језика, при чему преводилац

користи или функционалне еквиваленте или општије религијске појмове који су познати турском читаоцу. На тај начин превод постаје приступачнији, али истовремено може довести до делимичне неутрализације специфичних значења карактеристичних за католичку литургију. У следећим одломцима уочавамо неке од специфичних литургијских термина.

Quando si giunse alla fine dell'ufficio, l'Abate ricordò ai monaci e ai novizi che occorreva prepararsi alla grande messa natalizia e che perciò, come d'uso, si sarebbe impiegato il tempo prima di laudi provando l'affiatamento dell'intera comunità nell'esecuzione di alcuni dei canti previsti per quella occasione. (Eco 1980:21)

Ayin sona erdiğinde, Başrahip rahiplere ve çömezlere, Büyük Noel ayini için hazırlık yapmak gerektiğini, bu nedenle de, âdet olduğu gibi, alacakaranlıktan önceki zamanın, bu tören için öngörülen bazı ilahilerin tüm toplulukça uyum içinde söylenmesini sağlamak için provayla geçeceğini animsatti. (Karadeniz 1986: 248)

У првом примеру израз *messa natalizia* преведен је као *Büyük Noel ayini*. Италијански термин *messa* означава мису, односно централни литургијски обред у католичкој цркви, док придев *natalizia* упућује на божићни период. У турском преводу употребљен је израз *ayin*, који означава верски обред или церемонију и може се користити у различитим религијским традицијама. Додавањем придева *Büyük Noel* преводилац наглашава свечани карактер божићне мисе. Међутим, употреба општијег термина *ayin* показује да у турском језику не постоји потпуно одговарајући термин који би преносио специфично значење католичке мисе. Реч је, дакле, о функционалној адаптацији литургијског појма, при чему се значење преноси кроз шири концепт религијског обреда (Newmark 1988).

У другом примеру италијански термин *preghiera* преведен је турском речју *dua*. Овај термин арапског порекла присутан је у исламској религијској терминологији и означава молитву, зазив или обраћање Богу. Иако италијанска реч *preghiera* припада хришћанском литургијском контексту, преводилац користи универзалнији религијски термин који је разумљив турском читаоцу. Слична појава присутна је и у језицима Балкана, где се термин „дова” користи за означавање молитве у исламској традицији. Овакав превод указује на процес културне адаптације, при којем се религијски концепт преноси преко термина укореењених у доминантној религијској традицији циљног језика (Baker 1992).

Nessuno ha detto che lo sarai. Tu sorvegliava che il lavoro non si arresti e venga vissuto come preghiera per i fratelli morti e per coloro che ancora moriranno. (Eco 1980: 125)

Onları öğrenceğini söyleyen kim! Sen ayinin durmamasıyla ilgilen; göçmüş kardeşlerimiz için dua olarak sürdürülsün... ölecek olan öteki kardeşlerimiz için de. (Karadeniz 1986: 250).

Посебно је значајан превод термина *vangelo*, који је у турском језику преведен као *İncil*. Термин *İncil* представља устаљени назив за Јеванђеље у исламској и турској традицији и односи се на свету књигу повезану са пророком Исом. За разлику од општијих религијских термина, овде постоји јасна термилошка еквиваленција између италијанског и турског језика, будући да је појам Јеванђеља историјски присутан и у исламској религијској култури. Употреба термина *İncil* показује да одређени хришћански појмови имају стабилне и стандардизоване еквиваленте у турском језику захваљујући дуготрајном контакту између исламске и хришћанске традиције (Katan 2004).

Accanto a lui, Jorge beveva da un gran boccale di vino, e il cellario, vestito come Bernardo Gui, leggeva virtuosamente da un libro in forma di scorpione le vite dei santi e i brani del vangelo [...] (Eco 1980:150)

Yanında Jorge kocaman bir kupadan şarap içiyor, kilerciyse, Bernardo Gui gibi giyinmiş, akrep biçiminde bir kitaptan, erdemli bir tavırla ermişlerin yaşamlarını ve İncil'den bölümler okuyordu; (Karadeniz 1986: 258).

Може се закључити да превод литургијских и ритуалних термина у турском језику осцилира између термилошке прецизности и културне адаптације. Док поједини појмови, попут *İncil*, имају устаљене еквиваленте, други термини бивају преведени општијим религијским изразима који припадају исламској термилошкој традицији, као последицу термилошких ограничења циљног језика. Тако преводилац постиже функционалну разумљивост, али се истовремено делимично губи специфичност католичког литургијског система.

3. Превођење Ековог дела на турски и интеркултурна димензија

Превод романа *Il nome della rosa* на турски језик представља значајан пример интеркултурног посредовања између западноевропске хришћанске традиције и културног простора обликованог доминантно исламским наслеђем. Преводилац се суочава са сложеним задатком преношења средњовековне католичке терминологије, филозофских концепта и литургијског дискурса у језик чији културни и религијски систем не поседује увек директне еквиваленте за такве појмове. Управо због тога превод често осцилира између очувања страних елемената и њихове културне адаптације, чиме се успоставља равнотежа између разумљивости и верности оригиналу.

Анализа показује да превод не функционише само као језички трансфер, већ и као средство проширивања културног и лексичког хоризонта турског читаоца. Увођењем термина попут *kardinal*, *Fransiskanler* или *İncil*, турски превод задржава одређене елементе западнохришћан-

ске традиције и тиме доприноси упознавању читалаца са религијским и историјским концептима који нису део доминантног културног обрасца. Истовремено, употреба функционалних еквивалената попут *rahip*, *dua* или *ayin* показује тенденцију прилагођавања страног садржаја домаћем културном оквиру.

Овакав преводилачки приступ потврђује да књижевни превод има важну интеркултурну функцију: он не преноси само текст, већ и читав систем вредности, симбола и културних значења. У случају Ековог романа, превод на турски језик омогућава сусрет две различите религијске и цивилизацијске традиције, при чему се кроз превод обликује нови простор културног дијалога и реинтерпретације значења.

4. Закључак

Анализа превода романа *Il nome della rosa* аутора Умберта Ека на турски језик показује да је преношење религијске, литургијске и културно-специфичне терминологије сложен процес у којем се преплићу језичка еквиваленција и интеркултурна адаптација. Преводилац се најчешће ослања на комбинацију директног преузимања термина, функционалних еквивалената и семантичког приближавања, зависно од степена културне утемељености појма у циљном језику. О интересовању за Еково дело код турске публике говори податак да је 2026. године роман у Турској доживео 65. издање у тиражу од 3.000 примерака.

Уочено је да термини хришћанске хијерархије и литургије (нпр. *cardinale*, *vescovo*, *messa*) често захтевају прилагођавање, док поједини појмови (нпр. *Incil*, *piskopos*) имају стабилније еквиваленте. Истовремено, религијски термини попут *eresia*, *preghiera* и *Cristo* у турском језику неретко добијају шире или другачије семантичке вредности, што указује на утицај доминантног културно-религијског контекста циљног језика.

Закључно, превод Ековог дела на турски језик не представља само лингвистички трансфер, већ и облик културног посредовања који проширује лексичке и концептуалне оквире циљне културе, потврђујући значај превода као средства интеркултурне комуникације.

Литература

- Копривица Лелићанин, Марија. „Прилог наводно у италијанском језику: корпусно истраживање”. *Преводилац* XLIII: 2 (2024): 75–91 [Koprivica Lelićanin, Marija. „Prilog navodno u italijanskom jeziku: korpusno istraživanje”. *Prevodilac* XLIII: 2 (2024): 75–91].
- Aykut, Ksenija. „Turski- netipičan balkanski jezik”. *Mapping Balkan Routes 2*. Beograd: 2021: 81–94.

- Aykut, Ksenija i Mitić, Marija. "Correspondence of Venetian Emissaries in Constantinople: Turkisms in Their Epistles and Their Linguistic Forms in the Balkans". *Journal of Historical Researches* 35 (2004): 98–112.
- Bassnett, Susan. *Translation Studies*. London: Routledge, 2002.
- Baker, Mona. *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London: Routledge, 1992.
- Durmuş, Oğuzhan. Alıntı Kelimler Bakımından Türkçe Sözlük. *Atatürk Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. cilt: XI, sayı: 26, sayfa: 1–21, Erzurum, 2004.
- Eco, Umberto. *Dire quasi la stessa cosa*. Milano: Bompiani, 2003.
- Katan, David. *Translating Cultures*. Routledge, 2004.
- Koprivica Lelićanin, Marija. „Kitsch me if you can: o digitalnom italijanstvu sa Umberto Ekom”. *Zbornik radova Fakulteta dramskih umetnosti* 48 (2025): 97–110.
- Newmark, Peter. *A Textbook of Translation*. London: Prentice Hall, 1988.
- Nida, Eugene. *Language and Culture: Contexts in Translating*. Shanghai, 2001.
- Osimo, Bruno. *Manuale del traduttore*. Milano: Hoepli, 2004.
- Torop, Peeter. *La traduzione totale*. Milano: Hoepli, 2010.
- Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK, 2005.
- Venuti, Lawrence. *The Translator's Invisibility*. London/New York: Routledge, 1995.

Извори

- Eco, Umberto, *Il nome della rosa*. Milano: Bompiani, 1980.
- Eco, Umberto, *Gülün Adı*. Istanbul: Can Yayınları, 1986. (prevod sa italijanskog na turski: Şadan Karadeniz).

Ksenija Aykut
Marija Mitić

BETWEEN MEANING AND CULTURE: TRANSLATING RELIGIOUS TERMINOLOGY IN THE TURKISH CULTURAL CONTEXT OF UMBERTO ECO'S *THE NAME OF THE ROSE*

Summary

Religious terminology represents one of the most demanding aspects of literary translation because it reflects not only linguistic structures but also culturally and historically conditioned systems of meaning. This paper aims to examine the translation of religious terminology in Umberto Eco's *Il nome della rosa* (The Name of the Rose) from Italian into Turkish, with particular attention to the ways culture-specific concepts are transferred between two distinct religious and cultural traditions. The study is based on a qualitative comparative analysis of the Italian source text and its Turkish translation. The research corpus comprises selected lexical units grouped into three

semantic categories: ecclesiastical institutions and offices, theological concepts, and liturgical terminology. The analysis applies descriptive and comparative methods in translation studies in order to identify the dominant translation procedures and evaluate their effectiveness in preserving semantic precision and cultural specificity. The results indicate that the Turkish translator combines borrowing, functional equivalence, semantic adaptation, and cultural substitution depending on the communicative function of individual terms. Although the translation preserves the overall conceptual framework of the original, certain lexical choices reflect the influence of the target culture and its religious background. The paper demonstrates that the translation of religious terminology requires a balance between linguistic fidelity and cultural mediation, highlighting the translator's role in facilitating intercultural understanding.

Keywords: Umberto Eco; *The Name of the Rose*; translation studies; religious terminology; Italian–Turkish translation; comparative analysis; intercultural communication; literary translation.

Ксенија Ајкут Рођена 21. 08. 1960. у Београду. Основну школу и гимназију завршила у Београду. Дипломирала на Филолошком факултету Универзитета у Скопљу, на Групи за турски језик и књижевност. После краће ангажованости на дешифровању османских рукописа у Архиву Македоније, запошљава се у амбасади Републике Турске у Београду, на преводилачким пословима (1986–1997). Почетком 1999. године, почиње академску каријеру на Филолошком факултету у Београду, где је бирана у сва звања од асистента до редовног професора. Од 1987. године активни је члан Удружења научних и стручних преводилаца Србије. Ангажована је за консекутивно и симултано превођење на највишем нивоу, као и на пословима лектуре превода. Дугогодишњи је судски преводилац за турски језик. Бави се књижевним превођењем, посебно превођењем приповедака и поезије. Одбранила докторску дисертацију под називом *Природа и функције љосџиозиција у џурском језику*. Добитник је награде за оријенталистику „Др Иван Шоп” за 2010. годину.

Ksenija Aykut Born on August 21, 1960, in Belgrade, Serbia. She completed her primary and secondary education in Belgrade. She graduated from the Faculty of Philology at the University of Skopje, Department of Turkish Language and Literature. After a brief engagement in the deciphering of Ottoman manuscripts at the Archives of Macedonia, she joined the Embassy of the Republic of Türkiye in Belgrade, where she worked as a translator and interpreter from 1986 to 1997. At the beginning of 1999, she embarked on her academic career at the Faculty of Philology, University of Belgrade, where she advanced through all academic ranks, from Teaching Assistant to Full Professor. Since 1987, she has been an active member of the Association of Scientific and Technical Translators of Serbia. She has extensive experience in high-level consecutive and simultaneous interpreting, as well as in the revision and editing of translations. She has also served for many years as a court-certified translator and interpreter for the Turkish language. Her professional interests include literary translation, with particular emphasis on the translation of short stories and poetry.

She earned her PhD with a dissertation entitled *The Nature and Functions of Postpositions in the Turkish Language*. In 2010, she received the Dr. Ivan Šop Award for Oriental Studies.

<https://orcid.org/0000-0001-9775-0024>

Марија Митић (1988) је научни сарадник и асистент са докторатом на Одсеку за италијанске и ибероамеричке студије Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду. Дипломирала је, завршила мастер студије и докторирала на Филолошком факултету Универзитета у Београду, где је одбранила докторску дисертацију *Извештаји млејачких изасланика у Цариграду од 15. до 18. века – историјски, културолошки и књижевни аспекти*. Њена научна интересовања обухватају компаративну књижевну и културну историју, италијанско-оријенталне везе и њихове утицаје на Балкану, италијанску културну традицију, књижевно и стручно превођење, као и палеографску, дипломатичку и филолошку анализу старих рукописа. Ауторка је бројних научних радова и монографија, учесница међународних научних скупова и члан Друштва за стране језике и књижевности Србије и Међународног удружења италијаниста ADI (Associazione degli Italianisti).

Marija Mitić (1988) is a Research Associate and Teaching Assistant with a PhD at the Department of Italian and Ibero-American Studies, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad. She obtained her BA, MA, and PhD degrees from the Faculty of Philology, University of Belgrade, where she defended her doctoral dissertation entitled *Reports of Venetian Envoys in Constantinople from the Fifteenth to the Eighteenth Century: Historical, Cultural, and Literary Aspects*. Her research interests include comparative literary and cultural history, Italian–Oriental relations and their influence in the Balkans, the Italian cultural tradition, literary and specialized translation, as well as the paleographic, diplomatic, and philological analysis of historical manuscripts. She is the author of numerous scholarly articles and monographs, regularly participates in international academic conferences, and is a member of the Society for Foreign Languages and Literatures of Serbia and the ADI (Associazione degli Italianisti).

<https://orcid.org/0009-0001-0931-2444>

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.en>).